

LA TOPONÍMIA DE GANDIA EN UN PROGRAMA DE LA REFORMA EDUCATIVA

Jesús FERRER i MONTANER

Com ja se sap, l'Onomàstica és una disciplina científica dedicada a l'estudi general dels noms propis. La Toponímia, com a part integrant d'aquesta disciplina, té per objecte l'estudi dels noms de lloc, tenint en consideració, sobretot, el seu contingut històric, geogràfic i lingüístic. El treball toponímic utilitza, bàsicament, com a fonts d'informació, els documents arxivístics i el testimoni oral de les persones. S'ha de tenir present que el topònim, per regla general, és un nom comú que esdevé propi a través de la seua història, donant d'aquesta manera, informació lingüística —etimologia—, històrica —origen— i geogràfica —ubicació—. Aquesta triple vessant forma un conjunt compacte que, donarà com a resultat que, el fet d'estudiar els noms de lloc, siga un pas per poder apreciar, d'una manera palpable, elements lingüístics i històrico-geogràfics, factors imprescindibles en la formació humana, en general, i en la del docent, en particular.

La Toponímia és una disciplina del saber humà que no és excessivament coneguda, malgrat que els objectes que estudia estan molt presents en la nostra vida quotidiana. Canalitzar les energies per crear infraestructures que puguen fomentar aquests tipus d'estudis, serà una labor digna de tenir en compte en els nostres sistemes educatius i, més ara, que les Ciències Humanes —i els estudis toponímics formen part d'aquesta àrea científica—, avui dia, estan bastant arraconades per diversos estaments, tant socials com de responsabilitat institucional.

Qualsevol topònim, per molt insignificant que semble, conté un incalculable valor, a causa de la informació que dóna; en el nostre cas, la ciutat de Gandia, capital de la comarca de la Safor, ofereix una gran riquesa toponímica a causa de la complexitat de l'estructura del seu terme municipal i al valor històric del seu casc antic.

Fent uns raonaments generals, podríem afirmar que la temàtica que tracta sobre els topònims de Gandia, es podria incloure en l'Educació Secundària Obligatòria com a unitat didàctica, en el Disseny Curricular de l'Àrea de Llengua i Literatura: Valencià-Castellà i, una vegada treta l'experiència d'aquesta aplicació, es podria plantejar que fóra matèria optativa, sobretot, ja, en quart de Secundària Obligatòria. Aquest estudi toponímic, també podria ser útil en un programa d'interdisciplinarietat.

Si fem uns matisos més concrets, ben aviat ens adonarem que la toponímia de Gandia, com a unitat didàctica, pot plantejar-se de la forma que tot seguit s'indica. És ben palès que, l'enriquiment del lèxic és un objectiu bàsic en qual-sevol sistema docent. Aquest enriquiment s'obté, entre altres coses, a partir de cuidar el llenguatge i de fomentar la comunicació, elements fonamentals, en un procés dinàmic d'intercanvi d'idees i d'experiències. Tenint com a punt de referència això que s'acaba de dir, si aprofundim en els estudis onomàstics, l'obtenció de riquesa léxico-semàntica serà molt condiderable; els treballs toponímics, com a part integrant d'aquesta disciplina científica, denominada Onomàstica, donen l'oportunitat d'obtenir, d'una manera clara, aquesta riquesa lingüística que s'acaba d'esmentar.

La Toponímia té una gran importància en la vida de les persones, en la de les poblacions i en la de totes les circumscripcions geogràfiques que tenen presència efectiva en la vida sòcio-històrica de l'home. Els gandians que, habitualment, estem acostumats a sentir noms com el Molí de Santa Maria, el Serpis, la Marxuquera, Santa Anna o la Vilanova, tots ells, topònims que estan presents en l'esdevenença quotidiana de la nostra ciutat, només tenim una informació corrent i sense cap transcendència raonada, de l'incalculable valor que aquests noms aporten a la nostra vida tant personal com col·lectiva; però, quan s'estudia Toponímia, se sent una gran curiositat pel tema i, d'immediat, es vol saber quin és el significat de cada un dels noms dels topònims, quin és el seu origen i el seu emplaçament geogràfic, curiositat que connecta amb dissenys curriculars de diferents àrees pedagògiques.

Dins d'un estudi de lèxic, es podria incloure una unitat dedicada a la toponímia de Gandia, en el Disseny Curricular de l'Àrea de Llengua i Literatura: Valencià-Castellà. Com és preceptiu, aquesta àrea tindria uns objectius generals, específics i operatius, unes activitats i l'avaluació corresponent, en la qual, l'alumne demostraria els coneixements assolits.

Traduït en un cas pràctic, aplicable a la classe, podria plantejar-se un exercici de lèxic amb el següent contingut.

ELS TOPÒNIMS

1. ESCRIU TOTS ELS TOPÒNIMS QUE CONEIXES DE GANDIA.
2. FES UNA RELACIÓ DE TOPÒNIMS I CLASSIFICA'LS SEGONS SIGUEN NOMS DE MUNTANYES, SÈQUIES, ALQUERIES, ETC.
3. BUSCA EN UN MAPA DEL TERME MUNICIPAL DE GANDIA TOPÒNIMS QUE TINGUEN LES CARACTERÍSTIQUES SEGÜENTS:
  - a) *Topònims basats en noms de persones: l'Alqueria de Martorell.*
  - b) *Topònims basats en noms de plantes i arbres: el Fil de l'Om.*
  - c) *Fes altres classificacions que consideres d'interés.*

Per fer aquest exercici, s'utilitzarà un material específic, com diccionaris, llibres, mapes, plànols, fitxes, etc., i, a més, l'experiència es podria realitzar en equip. Aquesta metodologia entra en la pròpia de Secundària, per les raons següents:

- s'adapta a les característiques de cada alumne;
- fomenta la capacitat d'aprendre per si mateix;
- es treballa en equip;
- l'alumne observa el coneixement d'una realitat tangible.

Buscant el topònim en el diccionari (DCVB d'Alcover i de Moll), l'alumne pot observar la constitució, l'origen, la realitat i l'aportació que fa cada nom de lloc a la seua pròpia vida; també s'hauria de veure la influència que ha tingut el castellà respecte a l'estructura constitutiva del topònim genuí, per tal d'assumir una postura de recuperació toponímica, immersa en un procés de normalització lingüística. Tot aquest engranatge fa de la Toponímia, objectiu d'estudi en altres àrees del Projecte Curricular, dins d'un plantejament d'interdisciplinarietat.

No cal dir que un estudi sobre els noms de lloc de Gandia, amb finalitat pedagògica, planteja una estructura didàctica que serveix per aplicar-la a altres municipis, comarques o zones amb identitat geogràfica.

Si fem una anàlisi del nostre context sociolingüístic, ben aviat ens adonarem de l'existència d'una llengua minoritzada —la llengua catalana— i una més prestigiada —la castellana— de les quals es fa un ús desigual. Aquesta desigualtat origina que la funció realitzada per cada una d'aquestes llengües siga distinta. Per això, per superar aquest desequilibri podem, també, utilitzar la Toponímia per paliar els efectes negatius que, envers la nostra llengua ha ocasionat aquesta desigualtat. L'estudi dels topònims, ens dona l'oportunitat, per una banda, d'adonar-nos-en de la importància que té la llengua pròpia —que en el nostre cas és la minoritzada— i, per una altra, de saber valorar-la i apreciar-la com a mitjà de comunicació habitual, fomentant així, el seu ús social.

El topònim, que és una resta fossilitzada de la llengua, acumula un enorme contingut informatiu que el fa posseïdor d'un valor únic, ja que, cada nom de lloc és un llegat històrico-lingüístic, portador de nombroses peculiaritats que el fan aprofitable per obtenir una actitud més positiva respecte a la llengua pròpia

i així, poder superar, d'una manera vitalista i raonada, els múltiples condicionaments que diverses tergiversacions sòcio-polítiques han influït en la nostra societat, alterant-li la consciència sobre la pròpia identitat, la qual cosa ha donat com a resultat que, molts dels nostres conciutadans hagen adoptat actituds errònies que no ens han beneficiat en absolut, com a poble diferenciat. Treballant els topònims, podem contribuir a superar tots aquests errors i ajudar així, a millorar el procés de normalització lingüística, part essencial de l'enriquiment cultural i del desenvolupament satisfactori de qualsevol sistema educatiu.

Per incloure la toponímia de Gandia en un programa d'interdisciplinarietat dins del nou sistema educatiu, no podem oblidar les frases —ja citades en altres treballs— expressades pel doctor Enric Moreu-Rey en les pàgines de presentació del seu llibre *Toponímia catalana. Assaig de bibliografia*, on diu textualment: «...l'Onomàstica ha esdevingut pertot una eficacíssima ajuda per a munió de recerques pluridisciplinàries...». Si reflexionem aquesta idea, ens adonarem de la importància que tenen els estudis onomàstics en la renovació dels sistemes d'ensenyament i en la filosofia de l'actual Reforma educativa.

Si conèixer un topònim significa estar en possessió d'un contingut lingüístic, representar unes característiques d'herència històrica i tenir un lloc d'ubicació geogràfica, vol dir que aquesta vivència per triplicat, traspassa, en el nostre sistema educatiu, el disseny curricular propi d'una sola àrea. Si a banda d'això, pensem també que, treballant el topònim i visitant el lloc on està emplaçat, podem fruir de l'entorn, vol dir que la seua influència arribarà des del descobriment de rutes ecològiques, matèria d'estudi en el Disseny Curricular de l'Àrea de Ciències de la Natura, fins a la projecció artística d'aquest entorn, objectiu evident, en el Disseny Curricular de l'Àrea d'Educació Plàstica i Visual. Per tant, l'aplicació de la Toponímia a les nostres aules, fomenta a l'alumne la curiositat en diversos camps que, amb una bona connexió, són part del seu enriquiment personal, ja que així, pot observar la cultura com un contingut global, superant idees de divisió parcel·l·lària.

Aquest plantejament es fa palpable per mediació d'una sèrie de mecanismes que, la pròpia filosofia de la Reforma articula en les seues orientacions. Si fem ressò del que s'acaba de dir, per portar a la pràctica aquesta idea, s'haurà de connectar, a través del Coordinador de l'Àrea de Llengua i Literatura: Valencià-Castellà, del centre corresponent, amb els diferents coordinadors d'àrea que estan dins del programa d'interdisciplinarietat, com són, els de l'Àrea de Ciències Socials: Geografia i Història, els de l'Àrea de Ciències de la Natura i els de l'Àrea d'Educació Plàstica i Visual, amb la finalitat d'incloure la matèria dins del Projecte Curricular.

En el cas concret de Gandia, si examinem el nom d'algun dels seus indrets, serem conscients, immediatament, del plantejament que s'acaba de fer. Topònims com la Sèquia del Rei, l'Alqueria del Duc o el Raval, són posseïdors d'una àmplia informació que afecta a camps relacionats amb l'agricultura, la història o la població. D'altres noms de lloc referents a camins, rutes, coves, marjals, etc., seran bons objectius de treball en l'Àrea de Ciències de la Natura. Tota la documentació de projectes d'obres sobre vies d'aigua, eixamplament

de carrers i d'altres construccions, —molt abundants en la Gandia del segle XIX— junt a la contemplació física d'aquestes obres, serà molt important per l'Àrea d'Educació Plàstica i Visual.

Amb açò, hem vist la importància que, a grans trets, té l'Onomàstica en el camp de l'ensenyament, sense oblidar l'efectivitat metodològica que aporta la seua investigació, ja que un mecanisme bàsic del treball onomàstic, en general, i del topònimic, en concret, radica en la confecció de fitxes, element essencial en la metodologia pedagògica actual.

Tota aquesta experiència ens donarà la possibilitat de plantejar la Toponímia, i en aquest cas la de Gandia, com a futura matèria optativa, fora de catàleg, en el Projecte Curricular.

Aquesta comunicació que s'ha exposat, forma part d'un estudi més profund sobre els topònims gandians, estudi que té per finalitat, normalitzar els noms de lloc de la capital de la Safor i, al mateix temps, poder ser una eina de treball aplicable a la labor docent.

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, Antoni M. i MOLL, Francesc de B.: *Diccionari Català-Valencià-Balear*.- 10 vol, Palma de Mallorca, 1978-1980.
- ARNAU i QUEROL, Joaquim: *Escola i contacte de llegües*.- Ediciones CEAC, Barcelona, 1980.
- CASSANY, Daniel, LUNA, Marta i SANZ, Glòria: *Ensenyar Llengua*.- Editorial Graó, Barcelona, 1993.
- COROMINES, Joan: *Diccionari etimològic i complementari de la Llengua catalana*.- Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1983-1988.
- : *Estudis de Toponímia Catalana*.- Editorial Barcino, 2 vol, Barcelona, 1965-1970.
- EQUIP DE LA DIRECCIÓ GENERAL D'ORDENACIÓ INNOVACIÓ EDUCATIVA: *Disseny Curricular de Llengües. Educació Secundària Obligatòria*. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, València, 1990.
- : *Disseny Curricular de Geografia i Història. Educació Secundària Obligatòria*.- Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, València, 1990.
- : *Disseny Curricular de Ciències. Biologia i Geologia*.- Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, València, 1990.
- : *Disseny Curricular d'Educació Visual i Plàstica*.- Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, València, 1990.
- GABINET D'ÚS I ENSENYAMENT DEL VALÈNCIA: *Toponímia. Noms dels pobles valencians*.- Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, València, 1984.
- GENERALITAT DE CATALUNYA: *Currículum. Educació Secundària Obligatòria. Àrea de Llengua*.- Departament d'Ensenyament, Barcelona, 1993.

- _____ : *L'Ensenyament Secundari Obligatori i el Batxillerat en la nova proposta educativa*.- Departament d'Ensenyament, Barcelona, 1993.
- GONZÁLEZ José: «Lengua y enseñanza», en AAVV, *Els socialistes i la llengua*.- Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC- PSOE), Barcelona, 1984, Pàg. 83-85.
- INSTITUT CARTOGRÀFIC DE CATALUNYA: *Toponímia i Cartografia. Assaig de sistematització*.- Departament de Política Territorial i Obres Públiques, Barcelona, 1985.
- MOREU-REY, Enric: *Els noms de lloc. Introducció a la Toponímia*.- Unió Excursionista de Catalunya, Barcelona, 1965.
- _____ : *Els nostres noms de lloc*.- Editorial Moll, Palma de Mallorca, 1982.
- _____ : *Toponímia catalana. Assaig de bibliografia*. -Universitat de Barcelona, Barcelona, 1975.
- NINYOLES, Rafael Ll.: *Conflicte lingüístic valencià. Substitució lingüística i ideologies diglòssiques*.- 3 i 4, València, 1985.
- OLASO, Vicent, GARCIA, Àlvar i ALOSNO, Jesús E.: *L'Arxiu Municipal de Gandia: Inventari del fons històric (1274-1924)*.- Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, València, 1991.
- SANCHIS GUARNER, Manuel: *La llengua dels valencians*.- 3 i 4, València, 1972.
- SOCIETAT D'ONOMÀSTICA: «Xè Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica. (1r d'Onomàstica Valenciana), Butlletí interior, núm. 23 (març de 1986).

FONTS DOCUMENTALS

- «Peites de cases i terres, comptes, memòries, processos, albarans i altres». 1559 i 1699. AMG: *Finances*, lligall 499.
- «Liquidacions de rendes, utilitats i guanys per al repartiment de l'equivalent». 1718-1781. AMG: *Finances*, lligall 543.
- «Llibre padró d'hisendes per al repartiment de la contribució reial». 1752. AMG: *Finances*, llibre 509.
- «Actes; pressuposts, repartiments, comptes, subhastes i projectes d'obres; correspondència, denúncies i d'altres sobre les aigües del Vernissa». 1867-1882. AMG: *Agricultura, ramaderia, pesca i abastiment*, lligall 1662.